

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Český jazyk

9. ročník

inovace a zkvalitnění výuky směřující k rozvoji čtenářské a informační gramotnosti

BÁSNÍK

zlepšování čtenářské gramotnosti, opakování

učiva o metaforickém vyjádření za pomoci povídky Karla Čapka

vl.znak: UM-ČJ

Charakteristika: Hodina literatury 9. ročníku navazující na učivo o K. Čapkovi. Cílem je procvičit čtenářské strategie (kompetence k řešení problémů), ukázat, jak se projevovala jazyková zdatnost autora v poetice textu, pochopit a definovat rozdílné komunikační styly, objasnění pojmu básnický jazyk, metafora. Rozvíjí zejména kompetence komunikativní (rozumění různým typům textů, tvorba...), kompetence k řešení problému (práce s textem do pracovních listů). Individuální práce a práce ve dvojicích (trojicích).

Pomůcky: Pracovní text a listy (možno promítat na dataprojektoru), psací potřeby, slovník pro hledání pojmu metafora, popř. vhodný zápis ze sešitu literatury, přístup na internet.

Postup: Společná hlasitá četba (mimo 2)) až po bod 4), poslední úryvek samostatné tiché čtení. Bod 2) výrazové čtení, do bodu 4) samostatné odpovědi s následnou korekcí od učitele, bod 5)+6) delší samostatná práce, která může být klasifikována i dána za D.Ú. (podle času).

Pracovní text pro učitele

Básník (K. Čapek, Povídky z jedné kapsy)

„Vy jste pan Nerad Jaroslav, básník“, řekl dr. Mejzlík. „Pane svědku, vy jste byl při tom, když neznámé auto přejelo Boženu Macháčkovou.“

Básník usilovně přemýšlel. „To nevím,“ řekl, „já jsem si toho nevšiml.“

„Nevzpomínáte si na žádnou podrobnost?“ naléhal Mejzlík.

„Kdepak,“ děl básník upřímně. „Víte, já nedávám vůbec na podrobnosti pozor.“

„Tak prosím vás,“ spustil dr. Mejzlík ironicky, „co jste tedy vůbec pozoroval?“

„Tu celou náladu,“ pravil básník neurčitě. „Víte, tu opuštěnou ulici... takovou dlouhou... za úsvitu... a jak tam ta ženská zůstala ležet -“ Najednou vyskočil. „Vždyť já jsem o tom něco napsal, když jsem přišel domů!“ Hrabal se ve všech kapsách a vytahal množství obálek, účtů a jiných takových hadrů. „Ne, tohle není,“ brumlal, „tohle taky ne – Počkejme, snad je to tohle,“ mínil pohřížen v pozorování rubu jakési obálky.

1) CO ASI MOHL JAROSLAV NERAD NAPSAT O TAKOVÉTO UDÁLOSTI? JAK SI JEHO ZÁPIS PŘEDSTAVUJEŠ V TUTO CHVÍLI (JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY)?

„Ukažte mi to,“ řekl dr. Mejzlík shovívavě.

„To nic není,“ bránil se básník. „Ale jestli chcete, já vám to přečtu.“ Načež vykuliv nadšeně oči a zpěvavě protahuje dlouhé slabiky, recitoval:

2) POKUS SE S VÝRAZNÝM ČTENÍM PŘEČÍST BÁSEŇ TAK, JAK BY TO ASI PŘEČETL JEJÍ AUTOR. JE V TEXTU NĚJAKÝ POKYN K TÉTO ČINNOSTI?

*„marš tmavých domů ráz dva zastavit stát
úsvit na mandolínu hrá
proč dívka proč se červenáš
pojedu vozem 120 HP na konec světa
nebo do Singapore
zastavte zastavte vůz letí
naše veliká láska v prachu leží
dívka zlomený květ
labutí šíje řádra buben a činely
proč tolik pláču“*

3) V BÁSNÍ JE PŘEKVAPIVĚ OPRAVDU UKRYTA IDENTIFIKACE VOZU. DOKÁŽEŠ ODHADNOUT, KTERÉ POZNÁVACÍ ZNAKY BÁSNÍK ZACHYTL? PODTRHNI JE A POROVNEJ SE SKUTEČNOSTÍ.

„A to je celé,“ prohlásil Jaroslav Nerad.
„Prosím vás,“ řekl dr. Mejzlík, „co to má znamenat?“
„No přece, to je to neštěstí s tím autem,“ podivil se básník. „Copak tomu není rozumět?“
„Myslím, že ne,“ mínil dr. Mejzlík kriticky. „Já v tom jaksi nemohu poznat, že dne 15. července ve čtyři hodiny ráno v Žitné ulici přejelo auto číslo to a to šedesátiletou opilou žebračku Boženu Macháčkovou; raněná byla odvezena do Všeobecné nemocnice a zápasí se smrtí. O těchto faktech se vaše báseň, pane, pokud jsem pozoroval, nezmiňuje. Tak.“
„To je jen syrová skutečnost, pane,“ děl básník mna si nos. „Ale báseň je vnitřní skutečnost. Báseň, to jsou volné, surreální představy, které skutečnost vyvolá v podvědomí básníka, víte? Takové ty zrakové a sluchové asociace. A těm se má čtenář poddat,“ prohlásil Jaroslav Nerad káravě. „Pak tomu rozumí.“

4) V ČEM SE LIŠÍ SVĚT PÁNŮ MEJZLÍKA A NERADA? JAK SI ROZUMÍ? KDO TI JE POVAHOU BLIŽŠÍ? VYMYSLI DALŠÍ KOMUNIKAČNĚ ODLIŠNĚ DVOJICE PODLE VZORU POLICISTA – BÁSNÍK.

„Prosím vás,“ vybuchl dr. Mejzlík. „Nebo počkejte, půjčte mi ten váš opus. Děkuju. Tak tu máme, hm: ‚Marš tmavých domů ráz dva zastavit stát.‘ Tedy mě, prosím, vyložte -“
„To je přece Žitná ulice,“ pravil básník klidně. „Takové dvě řady domů, víte?“
„A proč to není třeba Národní třída?“ ptal se dr. Mejzlík skepticky.
„Protože ta není tak rovná,“ zněla přesvědčující odpověď.
„Tak dál. ‚Úsvit na mandolínu hrá‘ - No, dejme tomu. ‚Proč, dívka, proč se červenáš‘ - Prosím vás, kde se tu bere ta dívka?“
„Červánky,“ řekl básník lakonicky.
„Aha, promiňte. ‚Pojedu vozem 120 HP na konec světa‘ - Nu?“
„To asi přijel ten vůz,“ vysvětloval básník.
„A měl 120 HP?“
„To já nevím; to znamená, že jel rychle. Jako by chtěl letět až na konec světa.“
„Ah tak. ‚Nebo do Singapore‘ - Proboha vás prosím, proč zrovna do Singapore?“
Básník pokrčil rameny. „To už nevím. Třeba proto, že tam jsou Malajci.“
„A jaký má vztah auto k Malajcům? He?“

Básník sebou stísněně vrtěl. „Možná, že ten vůz byl hnědý, nemyslíte?“ řekl zahloubaně. „Něco hnědého tam jistě bylo. Proč by tam jinak byl Singapore?.

„Tak vidíte,“ řekl dr. Mejzlík, „ten vůz byl červený, modrý a černý. Co si z toho mám vybrat?“

„Vyberte si hnědý,“ radil básník. „To je příjemná barva.“

„Naše veliká láska v prachu leží dívka zlomený květ,“ četl dál dr. Mejzlík. „Ten zlomený květ, to je ta opilá žebračka?“

„Přece nebudu psát o opilé žebračce,“ pravil básník dotčen. „Byla to prostě žena, rozumíte?“

„Aha. A co je tohle: ‚labutí šíje ňadra buben a činely.‘ To jsou volné asociace?“

„Ukažte,“ řekl básník zaražen a naklonil se nad papír. „Labutí šíje ňadra buben a činely – a co to má být?“

„Na to právě ptám,“ bručel dr. Mejzlík poněkud urážlivě.

„Počkejte,“ přemýšlel básník, „něco tam muselo být, co mně připomnělo – Poslouchejte, nepřipadá vám někdy dvojka jako labutí šíje? Koukejte se,“ a napsal tužkou 2.

„Aha,“ řekl dr. Mejzlík pozorně. „A co ta ňadra?“

„To je přece 3, dva obloučky, ne?“ divil se básník.

„Ještě tam máte buben a činely,“ vyhrkl policejní úředník napjatě.

„Buben a činely,“ přemýšlel básník Nerad, „buben a činely... to by snad mohla být pětka, ne? Helejte,“ řekl a napsal číslici 5. „To břicho je jako buben, a nahoře činely -“

„Počkejte,“ řekl dr. Mejzlík a napsal na papírek 235. „Jste si tím jist, že auto mělo číslo 235?“

„Já jsem si vůbec žádného čísla nevšiml,“ prohlásil Jaroslav Nerad rozhodně. „Ale něco takového tam muselo být – kdepak by se to tu vzalo?“ divil se hloubaje nad básničkou. „Ale víte, to místo je to nejlepší z celé básně.“

5) VRAŤ SE K OTÁZCE 3), JAK SE NAPLNILA TVÁ PŘEDSTAVA O SKRYTÉM V TEXTU? VYPIŠ Z POSLEDNÍ ČÁSTI TEXTU VŠECHNA „TVRDÁ FAKTA“ Z BÁSNĚ (MÍSTO, ČAS, OBĚŤ, VŮZ...) TAK, JAK BY SI JE ASI ZAPSAL DR. MEJZLÍK.

6) NAJDI SI DEFINICI METAFORY A PODLE VZORU Labutí šíje - ňadra - Buben a činely NAPIŠ METAFORICKÝ ZÁPIS LIBOVOLNÉHO TROJČIFERNÉHO ČÍSLA, SVŮJ VÝTVOR DEJ UHÁDNOUT SOUSEDŮVI V LAVICI.

Pracovní text a listy pro žáky

Básník (K. Čapek, Povídky z jedné kapsy)

„Vy jste pan Nerad Jaroslav, básník“, řekl dr. Mejzlík. „Pane svědku, vy jste byl při tom, když neznámé auto přejelo Boženu Macháčkovou.“

Básník usilovně přemýšlel. „To nevím,“ řekl, „já jsem si toho nevšiml.“

„Nevzpomínáte si na žádnou podrobnost?“ naléhal Mejzlík.

„Kdepak,“ děl básník upřímně. „Víte, já nedávám vůbec na podrobnosti pozor.“

„Tak prosím vás,“ spustil dr. Mejzlík ironicky, „co jste tedy vůbec pozoroval?“

„Tu celou náladu,“ pravil básník neurčitě. „Víte, tu opuštěnou ulici... takovou dlouhou... za úsvitu... a jak tam ta ženská zůstala ležet -“ Najednou vyskočil. „Vždyť já jsem o tom něco napsal, když jsem přišel domů!“ Hrabal se ve všech kapsách a vytahal množství obálek, účtů a jiných takových hadrů. „Ne, tohle není,“ brumlal, „tohle taky ne – Počkejme, snad je to tohle,“ mínil pohřížen v pozorování rubu jakési obálky. **1)**

„Ukažte mi to,“ řekl dr. Mejzlík shovívavě.

„To nic není,“ bránil se básník. „Ale jestli chcete, já vám to přečtu.“ Načež vykuliv nadšeně oči a zpěvavě protahuje dlouhé slabiky recitoval: **2)**

*„marš tmavých domů ráz dva zastavit stát
úsvit na mandolínu hrá
proč dívka proč se červenáš
pojedu vozem 120 HP na konec světa
nebo do Singapore
zastavte zastavte vůz letí
naše velická láska v prachu leží
dívka zlomený květ
labutí šíje řádra buben a činely
proč tolik pláču“*

3) „A to je celé,“ prohlásil Jaroslav Nerad.

„Prosím vás,“ řekl dr. Mejzlík, „co to má znamenat?“

„No přece, to je to neštěstí s tím autem,“ podivil se básník. „Copak tomu není rozumět?“

„Myslím, že ne,“ mínil dr. Mejzlík kriticky. „Já v tom jaksi nemohu poznat, že dne 15. července ve čtyři hodiny ráno v Žitné ulici přejelo auto číslo to a to šedesátiletou opilou žebračku Boženu Macháčkovou; raněná byla odvezena do Všeobecné nemocnice a zápasí se smrtí. O těchhle faktech se vaše báseň, pane, pokud jsem pozoroval, nezmiňuje. Tak.“

„To je jen syrová skutečnost, pane,“ děl básník mna si nos. „Ale báseň je vnitřní skutečnost. Báseň, to jsou volné, surreální představy, které skutečnost vyvolá v podvědomí básníka, víte? Takové ty zrakové a sluchové asociace. A těm se má čtenář poddat,“ prohlásil Jaroslav Nerad káravě. „Pak tomu rozumí.“

4) „Prosím vás,“ vybuchl dr. Mejzlík. „Nebo počkejte, půjčte mi ten váš opus. Děkuju. Tak tu máme, hm: ‚Marš tmavých domů ráz dva zastavit stát.‘ Tedy mě, prosím, vyložte -“

„To je přece Žitná ulice,“ pravil básník klidně. „Takové dvě řady domů, víte?“

„A proč to není třeba Národní třída?“ ptal se dr. Mejzlík skepticky.

„Protože ta není tak rovná,“ zněla přesvědčující odpověď.

„Tak dál. Úsvit na mandolínu hrá - No, dejme tomu. Proč, dívko, proč se červenáš - Prosím vás, kde se tu bere ta dívka?“

„Červánky,“ řekl básník lakonicky.

„Aha, promiňte. Pojedem vozem 120 HP na konec světa - Nu?“

„To asi přijel ten vůz,“ vysvětloval básník.

„A měl 120 HP?“

„To já nevím; to znamená, že jel rychle. Jako by chtěl letět až na konec světa.“

„Ah tak. Nebo do Singapore - Proboha vás prosím, proč zrovna do Singapore?“

Básník pokrčil rameny. „To už nevím. Třeba proto, že tam jsou Malajci.“

„A jaký má vztah auto k Malajcům? He?“

Básník sebou stísněně vrtěl. „Možná, že ten vůz byl hnědý, nemyslíte?“ řekl zahloubaně. „Něco hnědého tam jistě bylo. Proč by tam jinak byl Singapore?“

„Tak vidíte,“ řekl dr. Mejzlík, „ten vůz byl červený, modrý a černý. Co si z toho mám vybrat?“

„Vyberte si hnědý,“ radil básník. „To je příjemná barva.“

„Naše velká láska v prachu leží dívka zlomený květ,“ četl dál dr. Mejzlík. „Ten zlomený květ, to je ta opilá žebračka?“

„Přece nebudu psát o opilé žebračce,“ pravil básník dotčen. „Byla to prostě žena, rozumíte?“

„Aha. A co je tohle: labutí šíje nadra buben a činely. To jsou volné asociace?“

„Ukažte,“ řekl básník zaražen a naklonil se nad papír. „Labutí šíje Nadra buben a činely – a co to má být?“

„Na to právě ptám,“ bručel dr. Mejzlík poněkud urážlivě.

„Počkejte,“ přemýšlel básník, „něco tam muselo být, co mně připomnělo – Poslouchejte, nepřipadá vám někdy dvojka jako labutí šíje? Koukejte se,“ a napsal tužkou 2.

„Aha,“ řekl dr. Mejzlík pozorně. „A co ta nadra?“

„To je přece 3, dva obloučky, ne?“ divil se básník.

„Ještě tam máte buben a činely,“ vyhrkl policejní úředník napjatě.

„Buben a činely,“ přemýšlel básník Nerad, „buben a činely... to by snad mohla být pětka, ne? Helejte,“ řekl a napsal číslici 5. „To břicho je jako buben, a nahoře činely -“

„Počkejte,“ řekl dr. Mejzlík a napsal na papírek 235. „Jste si tím jist, že auto mělo číslo 235?“

„Já jsem si vůbec žádného čísla nevšiml,“ prohlásil Jaroslav Nerad rozhodně. „Ale něco takového tam muselo být – kdepak by se to tu vzalo?“ divil se hloubaje nad básničkou. „Ale víte, to místo je to nejlepší z celé básně.“ **5), 6)**

1) A) CO ASI MOHL JAROSLAV NERAD NAPSAT O TAKOVÉTO UDÁLOSTI? B) JAK SI JEHO ZÁPIS PŘEDSTAVUJEŠ V TUTO CHVÍLI (JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY)?

A)

B)

2) POKUS SE S VÝRAZNÝM ČTENÍM PŘEČÍST BÁSEŇ TAK, JAK BY TO ASI PŘEČETL JEJÍ AUTOR. A) JE V TEXTU NĚJAKÝ POKYN K TÉTO ČINNOSTI?

A)

- 3) V BÁSNI JE PŘEKVAPIVĚ OPRAVDU UKRYTA IDENTIFIKACE VOZU. A) DOKÁŽEŠ ODHADNOUT, KTERÉ POZNÁVACÍ ZNAKY BÁSNÍK ZACHYTL? B) PODTRHNI JE A POZDĚJI POROVNEJ SE SKUTEČNOSTÍ.

A)

- 4) A) V ČEM SE LIŠÍ SVĚT PÁNŮ MEJZLÍKA A NERADA? B) JAK SI ROZUMÍ? C) KDO TI JE POVAHOU BLIŽŠÍ? D) VYMYSLI DALŠÍ KOMUNIKAČNĚ ODLIŠNÉ DVOJICE PODLE VZORU POLICISTA – BÁSNÍK.

A)

B)

C)

D)

- 5) A) VRAŤ SE K OTÁZCE 3) B), JAK SE NAPLNILA TVÁ PŘEDSTAVA O SKRYTÉM V TEXTU? B) VYPIŠ Z POSLEDNÍ ČÁSTI TEXTU VŠECHNA „TVRDÁ FAKTA“ Z BÁSNĚ (MÍSTO, ČAS, OBĚŤ, VŮZ...) TAK, JAK BY SI JE ASI ZAPSAL DR. MEJZLÍK.

A) PŮVODNÍ PŘEDSTAVA:

SKUTEČNÉ ZNAKY VOZU:

B) FAKTA O UDÁLOSTI SKRYTÁ V BÁSNÍ:

- 6) NAJDI SI DEFINICI METAFORY A PODLE VZORU Labutí šíje - Ňadra - Buben a činely A) NAPIŠ METAFORICKÝ ZÁPIS LIBOVOLNÉHO TROJČIFERNÉHO ČÍSLA, B) SVŮJ VÝTVOR DEJ UHÁDNOUT SOUSEDŮVI V LAVICI.

A) MOJE METAFORICKÉ TROJČÍSLÍ: